

Türkiye’de İstisnai Vatandaşlık Başvuru Süreçleri ve Bireysel Deneyimler

Duygu Altunoğlu Yıldız, Yunus Kaya, Nesrin Jalabi

Özet: Bu çalışma, Türkiye’nin 2017’den itibaren uyguladığı istisnai vatandaşlık politikalarının bireyler üzerindeki hukuki, bürokratik ve duygusal etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Durum çalışması deseniyle yürütülen bu nitel araştırmada, 24 katılımcıyla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriler tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Bulgular, yatırım yoluyla vatandaşlık başvurusu yapan bireylerin süreci hızlı ve sorunsuz tamamladığını, geçici koruma statüsü altındaki bireylerin ise uzun bekleme süreleri, bilgi akışındaki eksiklikler ve hukuki belirsizliklerle karşılaştığını göstermektedir. Vatandaşlık sürecindeki belirsizlik ve kaygı, aile ve sosyal çevreden alınan desteklerle hafifletilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikalarını uygulama süreçlerinde şeffaflık, kriterlerin netleştirilmesi ve birey odaklı yaklaşımların geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: İstisnai vatandaşlık, başvuru süreci, bürokratik zorluklar, vatandaşlık politikaları.

Abstract: This study examines the legal, bureaucratic, and emotional impacts of Turkey’s exceptional citizenship policies implemented since 2017. Conducted as a qualitative case study, data were collected through semi-structured interviews with 24 participants and analyzed using thematic analysis. Findings reveal that individuals applying for citizenship through investment completed the process quickly and smoothly, while those under temporary protection faced long waiting periods, inadequate information flow, and legal uncertainties. Uncertainty and anxiety during the process were alleviated by support from family and social networks. The study concludes that enhancing transparency, clarifying criteria, and adopting a more individual-centered approach are essential in implementing Turkey’s exceptional citizenship policies.

Keywords: Exceptional citizenship, application process, bureaucratic challenges, citizenship policies

Duygu Altunoğlu Yıldız, Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, altunogluduygu@gmail.com, altunogluduygu@iktu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7576-2259

@ Yunus Kaya, Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, yunus.kaya@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6624-2884

Nesrin Jalabi, Yüksek Lisans Mezunu, Marmara Üniversitesi, Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, jalabynsreen@gmail.com, ORCID: 0009-0007-7208-8477

 Altunoğlu Yıldız, D., Kaya, Y., & Jalabi, N. (2024). Türkiye’de istisnai vatandaşlık: Başvuru süreçleri ve bireysel deneyimler. *Güncel Sosyoloji*, 2(2), 42–69.

 guncelsosyoloji.com

 Başvuru: 10.12.2024
Revizyon: 25.12.2024
Kabul: 15.01.2025
Online Basım: 31.01.2025

Giriş

Modern vatandaşlık, bireyle devlet arasındaki ilişkiyi düzenleyen; kimlik, statü ve haklar gibi farklı boyutlara sahip bir olgudur (Joppke 2007). Vatandaşlık, doğumla ya da sonradan (naturalisation) olmak üzere iki yöntemle kazanılmaktadır (Aybay ve Özbek 2008; Brubaker 1990). Doğumla vatandaşlık doğum yeri (jus soli) ve kan bağı (jus sanguinis) ilkelerine dayanır. Tarihsel olarak bakıldığında, 20. yüzyılın sonlarına kadar vatandaşlık, birey ve devlet arasındaki tekil bir ilişki olarak değerlendirilmiş, bu doğrultuda, 1930 Lahey Sözleşmesi’yle “yalnızca tek vatandaşlık” ilkesi benimsenmiştir. Bu anlayış, modern ulus-devletler bağlamında çifte vatandaşlığı bir anomali olarak görmüştür (Pogonyi 2011; Spiro 2019). Ancak küreselleşme olgusu, sermaye, bilgi ve insan hareketliliğini hızlandırarak uluslararası göç süreçlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Küreselleşme ve neoliberal politikalar, uluslararası hareketliliği artırarak göç ve vatandaşlığa kabul süreçlerini yeniden şekillendirmiştir (Balta ve Altan-Olcay 2017; Tanasoca 2016). Neoliberal dönemde vatandaşlık, bir hak olmaktan çıkarak bireylerin sosyo-ekonomik katkıları üzerinden değerlendirilen bir ayrıcalığa dönüşmüştür (Barbulescu 2018; Dzankic 2012; Joppke 2010, 2024; Mavelli 2018). Bu dönüşüm, yalnızca bireylerin yaşam kalitesini artırma ya da yeni fırsatlar bulma arayışlarıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda devletlerin ekonomik, sosyal ve politik hedeflerini etkileyen çok boyutlu bir dinamik haline geldiğini göstermektedir (Bloemraad ve Sheares 2017; Dzankic ve Vink 2022).

Küreselleşme ve artan uluslararası göçlerle birlikte servet ve yetenek temelli vatandaşlık edinimi hem bireyler hem de devletler için stratejik bir araç haline gelmiş, ulus-devletlerin vatandaşlık politikalarında önemli değişimlere yol açmıştır (Kirişçi ve Yıldız 2023; Utku ve Sırkeci 2020). Göç ve vatandaşlığa kabul politikaları, neoliberal vatandaşlık stratejilerinin bir parçası olarak seçici bir şekilde uygulanmaktadır (Serdar 2023). Yatırım temelli politikalarda daha çok ülkeye yönelik ekonomik katkıya odaklanılırken, eğitilmiş ve nitelikli bireylerin vatandaşlığa alınmasında ise nitelikli işgücü ve sosyal uyum gibi konular hedeflenmektedir (Akyol 2021, 2022; Joppke 2024). Bu durum, vatandaşlığın sadece bir hak değil, aynı zamanda ekonomik ve sosyal değer taşıyan bir meta olarak yeniden şekillendiğini göstermektedir (Balta ve Altan-Olcay 2017; Mavelli 2018). Güncel vatandaşlığa kabul politikaları, bir yandan sosyal kapanma aracı olarak yoksul göçmenleri dışlarken, diğer yandan ekonomik katkı sunan ya da nitelikli olan göçmenleri ödüllendirmektedir. Günümüzde çoğu ülke, mültecileri sınırlama eğilimindeyken, yüksek eğitilmiş veya ekonomik katkı sağlayabilecek bireyler için son derece rekabetçi vatandaşlık ve oturma izni programları geliştirmiştir (Akyol 2021; Balta ve Altan-Olcay 2017).

Küreselleşmenin etkisiyle dünya ülkelerinde neoliberal vatandaşlık politikalarının uygulanırken ülkemizde de benzer eğilimler görülmektedir (Surak 2023). Türkiye, bu küresel eğilimlere paralel olarak 2017 yılından itibaren istisnai vatandaşlık politikalarını hem

ekonomik hem de beşerî sermayeyi önceliklendirecek şekilde yeniden yapılandırmıştır. İstisnai vatandaşlık politikaları, Türkiye'ye ekonomik, bilimsel ve kültürel katkı sağlayabilecek bireyleri ülkeye kazandırmayı amaçlamaktadır (Göç ve Uyum Raporu 2018). Bu politikalar, bir yandan yatırım yoluyla vatandaşlık programlarını teşvik ederken, diğer yandan yükseköğrenim görmüş bireyleri ve topluma katkı sağlayabilecek nitelikli göçmenleri hedef almaktadır. Ancak, Türkiye'nin vatandaşlık politikalarındaki bu değişim, yalnızca küresel eğilimlerle değil, aynı zamanda bölgesel dinamiklerle de şekillenmiştir (Ayyıldız ve Karataş 2021, 495). Özellikle 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın etkisiyle milyonlarca Suriyeli kitlesel olarak Türkiye'ye sığınmış ve bu durum ülkenin vatandaşlığa kabul politikalarını da derinden etkilemiştir (Altınöz 2024; Güloğlu ve Çiçek 2021, 9).

Bölgesel gelişmelerin uluslararası göçü tetiklemesiyle, Türkiye'nin göç ve vatandaşlığa kabul politikalarında özellikle 2017 sonrası dönemde gözlenen hızlı değişimler, vatandaşlığa kabul süreçlerinde hukuki ve bürokratik sorunlara ve farklı bireysel tecrübelere yol açmıştır (Deniz ve Çetinkaya 2023; Gülerce 2021; Şanlı 2020). Bu çalışma, Türkiye'nin 2017 sonrası uyguladığı istisnai vatandaşlık politikalarını ve bürokratik süreçleri, istisnai vatandaşlık alan bireylerin tecrübeleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, "Türkiye'nin 2017 sonrası uyguladığı istisnai vatandaşlık politikalarının bireyler üzerindeki hukuki, bürokratik ve duygusal etkileri nelerdir?" sorusuna yanıt aramaktadır. Bu sorunun ele alınması, istisnai vatandaşlık politikalarının bireyler üzerindeki çok boyutlu etkilerini derinlemesine anlamak açısından önem taşımaktadır.

Literatürde Türkiye üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında, yatırım temelli vatandaşlık uygulamalarının genellikle vatandaşlığın metalaşması, aidiyet ilişkilerinin zayıflaması ve uluslararası eleştiriler bağlamında ele alındığı dikkat çekmektedir. Örneğin, Surak (2023), gayrimenkul yatırımı ve sermaye artırımını gibi ekonomik katkılar sağlayan bireylere yönelik politikaları hukuki ve ekonomik boyutlarıyla ele almıştır. Çelik (2017), Türkiye'de yatırım yoluyla veya Turkuaz Kart aracılığıyla vatandaşlık elde etme süreçlerinin yasal çerçevesini detaylı bir şekilde incelemiştir. Kaya (2021), yatırım yoluyla vatandaşlık programlarının uzun vadeli girişimcilik ve istihdam hedeflerinden uzaklaşarak, hızlı ve doğrudan ekonomik faydaya odaklanan ticari bir yapıya dönüştüğünü ifade etmiştir. Kayalı (2023), yatırım yoluyla vatandaşlık uygulamalarının birey ile devlet arasındaki bağları zayıflatarak uluslararası hukukta tanınmama riski oluşturabileceğini vurgulamaktadır.

Literatürde, yükseköğrenim görmüş Suriyelilere yönelik vatandaşlık politikaları ise sosyal uyum ve ekonomik kalkınmayı teşvik eden seçici bir araç olarak incelenmiştir (Kadkoy 2021; Serdar 2023). Bu bağlamda, Suriyelilerin istisnai vatandaşlık kazanımları üzerine yapılan çalışmalar (Akçapar ve Simsek 2018; Akyol 2022; Cantürk 2020; Güngör ve Açıkyer 2023; Imrie-Kuzu ve Özerdem 2023) bulunmaktadır. Ancak istisnai vatandaşlık politikalarını ele alan çalışmalar genellikle bu politikaların hukuki ve ekonomik etkilerine odaklanmak-

ta, vatandaşlık politikalarının uygulama süreçlerinde bireylerin yaşadığı duygusal, hukuki ve bürokratik deneyimlerin yeterince incelenmediğini ortaya koymaktadır (Akyol 2022; Deniz ve Çetinkaya 2023; Kadkoy 2021; Serdar 2023).

Bu çalışma, özellikle ekonomik ve beşerî sermaye sahibi bireylerin vatandaşlık elde etme süreçlerindeki hukuki, bürokratik ve duygusal deneyimlerini birlikte ele almayı hedeflemektedir. Türkiye’nin istisnai vatandaşlık uygulamalarındaki değişimlerin yeniliği ve resmi istatistiklere erişim konusundaki sınırlılıklar, bireylerin deneyimlerini ele alan çalışmaları gerekli ve değerli kalmaktadır. Resmi istatistiklerin sınırlılığı, bireysel deneyimlerin araştırılmasını, politikaların etkilerinin daha insani ve detaylı bir bakış açısıyla anlaşılması açısından gerekli kalmaktadır. Bu çalışma, bu eksikliği gidermeyi ve literatüre özgün bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

Çalışma, yatırım temelli vatandaşlık uygulamaları ile yükseköğrenim görmüş bireylere yönelik politikaları karşılaştırarak, bu politikaların çok boyutlu etkilerini anlamaya yönelik özgün bir perspektif sunmayı hedeflemektedir. Bu amaçla, durum çalışması deseni benimsenerek istisnai yollarla Türk vatandaşlığı almış 24 bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen görüşme verileri, tematik analize tabii tutularak bulgular sunulmuştur.

Makale, göç ve vatandaşlık literatürüne dair teorik bir çerçeve ile başlamaktadır. Daha sonra Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikalarına ilişkin yasal düzenlemeler ve güncel uygulamalar incelenmektedir. Yöntem bölümünde, durum çalışması deseni ile veri toplama ve analiz süreçleri detaylandırılmaktadır. Daha sonra, çalışmanın bulguları sunulmakta ve tartışma bölümünde bu bulgular değerlendirilmekte, sonuç ve politika önerileriyle çalışma tamamlanmaktadır.

Neoliberal Vatandaşlık Teorisi Perspektifinde Göç ve Vatandaşlık

Vatandaşlık, ulus devletlerin egemenlik haklarına dayalı olarak birey ile devlet arasındaki hukuki ve politik bağları tanımlayan bir statüdür (Bauböck, 1992; Orgad, 2018). Bu hukuki statü, bireylere haklar ve sorumluluklar getirirken, aynı zamanda ulusal topluluğun eşit üyeleri olmalarını sağlar (Brubaker, 1992). Ancak vatandaşlık, yalnızca bir statü değil, bireylerin ulus devletle dikey, topluluklarla ise yatay bağlarını tanımlayan çok boyutlu bir yapıdır (Godman, 2023). Bu çerçevede, göç ve vatandaşlık arasındaki ilişki, göç eden bireylerin özellikleri ile ulus devletlerin yapılarına, ihtiyaçlarına ve küresel bağlama göre değişim gösteren uygulamaları üzerinden şekillenmektedir.

Džankić ve Vink’e (2022) göre, vatandaşlığın iki temel özelliği, göç ve vatandaşlık ilişkisini anlamada kritik öneme sahiptir. İlk olarak vatandaşlık, dünya çapındaki zenginlik ve fırsat eşitsizliklerini hem yansıtan hem de güçlendiren uluslararası devlet sisteminin tanımla-

yıcı bir özelliğidir. İkinci olarak, kimlerin kaynak ve haklardan faydalanabileceğini belirlediği bir sosyal kapanma aracı olarak işlev görmektedir.

Vatandaşlık, bireylerin toplumsal, ekonomik ve siyasal alanlara erişimini düzenleyen, devletlerin bu alanlarda sınırlar koymasına olanak tanır. Modern vatandaşlığın bu çift yönlü yapısı, bir yandan kapsayıcı diğer yandan dışlayıcı bir mekanizma olarak işlev görmektedir (Brubaker, 1992; Soysal, 1994). Bu çerçevede, vatandaşlık yalnızca bir aidiyet bağı değil, aynı zamanda sosyal, ekonomik ve politik sermayeye dayalı olarak şekillenen bir seçicilik mekanizmasıdır (Shachar, 2009; Joppke, 2024).

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren vatandaşlık, hak temelli bir statüden bireylerin haklarını ve fırsatlarını maksimize eden araçsal bir yapıya dönüşmüştür (Joppke, 2007, 2024). Bu dönüşüm, uluslararası göç ve küreselleşme süreçlerinin etkisiyle şekillenmiştir (Akyol, 2021). Geleneksel vatandaşlık anlayışının ötesine geçilerek çifte vatandaşlık, yatırım temelli vatandaşlık ve ulus-ötesi vatandaşlık gibi kavramlar literatüre dahil olmuştur (Har-paz, 2019; Paparusso, 2019).

Yukarıda belirtildiği gibi, küreselleşme, devletleri göçü bir fırsat olarak değerlendirmeye yöneltmiştir. Gerek nitelikli iş gücü, gerekse diğer göç türleri, ekonomik fırsatlar olarak görülmektedir (Adamson & Tsourapas, 2020). Ong'a (2006) göre, neoliberalizm vatandaşlık anlayışını ekonomik katkı, bireysel sorumluluk ve piyasa rasyonalitesi temelinde yeniden yapılandırarak toplumsal eşitsizlikleri ve dışlanmayı derinleştirmiştir.

Neoliberal politikalar çerçevesinde, vatandaşlık artık hak temelli bir statüden çok piyasa odaklı bir ürün haline gelmiştir (Mavelli, 2018). Bu durum, vatandaşlığın ekonomik ve bireysel fırsatlar sunan bir meta haline gelmesine yol açmıştır (Dzankic, 2019; Surak, 2024). Örneğin, Karayip ülkelerinde uygulanan ekonomik vatandaşlık programları yatırım yoluyla vatandaşlık edinimi, gayrimenkul alımı, banka mevduatları ve istihdam yaratma gibi ekonomik katkılar üzerinden şekillenmiştir (Surak, 2023). Bu politika, uluslararası yatırımcıları çekmeyi ve döviz girdisini artırmayı hedeflerken, vatandaşlığı "ius pecuniae" ilkesi çerçevesinde piyasa odaklı bir meta haline getirmiştir (Andriopoulou, 2020). Avrupa'daki "Altın Vize" uygulamaları da bu dönüşümün somut örnekleri arasındadır (Dzankic, 2019; Surak, 2024).

Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) 2024 yılı verilerine göre, dünya genelinde 281 milyon uluslararası göçmen ve 117 milyon yerinden edilmiş kişi bulunmaktadır (Uluslararası Göç Örgütü 2024). Dünya ülkeleri arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizlikler, gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir göç hareketini tetiklemektedir (Akyol, 2021; Balta ve Altan-Olcay, 2017). Yukarıda ifade edildiği gibi, ulus-devlet vatandaşlığı, bir yandan sosyal kapanma aracı olarak yoksul göçmenleri dışlarken, diğer yandan ekonomik katkı sunan veya nitelikli bireyleri ödüllendiren bir mekanizma haline gelmiştir. Neoliberal vatandaşlık anlayışının etkisiyle, birçok ülke mülteciler için sınırlayıcı politikalar uygularken,

yüksek eğitilmiş veya ekonomik katkı sağlayabilecek bireyleri çekmek amacıyla rekabetçi vatandaşlık ve oturma izni programları geliştirmiştir (Balta ve Altan-Olcay, 2017). Bu çerçevede, ekonomik katkıya dayalı vatandaşlık ve yatırım temelli vize/oturma izinleri, bireylerin devletlere belirli bir ekonomik katkı sağlamaları karşılığında, güçlü pasaportlar ve uluslararası hareketlilik gibi avantajlar sunmaktadır (Ritzer, 2011; Harpaz ve Mateos, 2019; Balta ve Altan-Olcay, 2017).

Devletler açısından, vatandaşlığın ekonomik katkılarla ilişkilendirilmesinin iki temel faydası bulunmaktadır. İlk olarak, bu programlar doğrudan sermaye girişi sağlayarak ülkelerin bütçelerine katkıda bulunurken, ekonomik kriz dönemlerindeki gelişmiş ülkeler için bir gelir kaynağı haline gelmiştir (Dzankic, 2019; Shachar, 2018). İkinci olarak, nitelikli ve ekonomik açıdan güçlü bireylerin ülkeye çekilmesi, uzun vadeli ekonomik kalkınmayı desteklemektedir (Shachar & Bauböck, 2014). İnsan sermayesi, yeni bir mobilite para birimi olarak öne çıktıkça yetenek temelli vatandaşlık ve yatırım temelli vatandaşlık olmak üzere yeni vatandaşlık kazanma uygulamaları gündeme gelmektedir (Shachar ve Hirschl 2014).

Bireyler açısından, yatırımcı vatandaşlık, uluslararası hareketliliği artıran güçlü bir pasaport elde etme fırsatı sunmaktadır. Pasaportların sağladığı ayrıcalıklar, bireylerin küresel düzeydeki konumunu güçlendirmekte ve sosyal sermaye niteliği taşımaktadır (Kalm, 2020). Özellikle gelişmiş Kuzey ülkelerinin vatandaşlığı, uluslararası hiyerarşide üst sıralara yükselmeyi ve ekonomik avantajlar elde etmeyi mümkün kılmaktadır (Harpaz, 2019). Yatırımcı vatandaşlık programları yalnızca bireyler ve devletler için değil, aynı zamanda bu programları tanıtan danışmanlık firmaları için de bir piyasa yaratmıştır (Surak, 2016). Bununla birlikte, yalnızca ekonomik katkılara odaklanmayan ve insan sermayesini değerlendirmeyi amaçlayan politikalar da dikkat çekmektedir. “Olimpik vatandaşlık” olarak adlandırılan bu uygulamalar, spor, sanat ve bilim alanlarında başarılı bireylerin vatandaşlığa kabul edilmesini hedeflemektedir (Shachar, 2011).

Göçmenlerin varış ülkesinde sonradan vatandaşlık kazanma süreçleri, bireylerin sahip oldukları sosyo ekonomik sermaye, varış ülkesindeki vatandaşlığa kabul politikaları, siyasi ve toplumsal bağlamlara bağlı olmaktadır. Bloemraad (2008) ve Cheong (2021) gibi araştırmacılar, sosyoekonomik durum, eğitim seviyesi, dil yeterliliği, yerleşim geçmişi ve köken ülke ile bağların, vatandaşlık başvurusu süreçlerini doğrudan etkileyen faktörler olduğunu belirtmektedirler. Garcia (1981) da bireylerin vatandaşlık edinme süreçlerini etkileyen bu faktörleri, onların sosyal uyum ve kabul görme istekleriyle ilişkilendirir. Vatandaşlık edinimi yalnızca bireysel faktörlerle sınırlı olmamakla birlikte yasal ve toplumsal bağlamlarla da ilişkilidir. Yang’a göre (1994) vatandaşlık edinimi, bireylerin yaşadıkları ekonomik, politik, sosyal, kültürel ve coğrafi koşullardan etkilenirken, aynı zamanda bireysel adaptasyon ve demografik özelliklerle de şekillenmektedir. Vatandaşlık edinimini belirleyen bireysel faktörler arasında ikamet yılı, medeni durum, eğitim ve dil yeterliliği yer almaktadır.

Göç alan devletlerde vatandaşlık rejiminin değişimi ve göç edilen toplumla kurulan sosyal temaslar, bireylerin vatandaşlık kazanma sürecine etki etmektedir (Baubock, 1992; Czaika & de Haas, 2013; Jensen vd., 2021; Orgad, 2017). Sosyal çevrenin ve topluluk düzeyindeki sosyal etkilerin de bu süreçte önemli rol oynadığı vurgulanmıştır. Göçmenlerin, sosyal ağlar ve başkalarının deneyimlerinden etkilendikleri de vatandaşlık edinim süreçlerinde önemli bir faktördür. Poole ve Soehl (2023), göçmenlerin vatandaşlık başvurusunda bulunmalarında cesaretlendirici faktörlerden biri, yakın çevrelerinden aldıkları destek ve bu kişilerle kurdukları sosyal bağlar olduğunu ortaya koymuşlardır. Vatandaşlık süreçlerinde sosyal ağların cesaretlendirici bir etkisi olmakla birlikte, hukuki belirsizlikler ve bürokratik engeller bireyler üzerinde duygusal ve psikolojik stres yaratabilmektedir. Bu durum, özellikle “geçici koruma” gibi kırılgan bir hukuki statüye sahip bireyler için daha zorlayıcı olmaktadır (Kadkoy, 2021). Bu bağlamda Shachar (2009), “Doğuştan Gelen Hak Piyangosu” kavramıyla vatandaşlığın bireylerin yaşam şanslarını şekillendiren bir faktör olduğunu vurgulamaktadır. Zengin ülkelerin vatandaşları geniş hakların ve seyahat özgürlüklerinin tadını çıkarırken, düşük gelirli ülkelerin vatandaşları ciddi kısıtlamalarla karşılaşmaktadır. Bu durum vatandaşlığın tarihsel süreç içerisindeki dönüşümüyle günümüz neoliberal göç devletlerinde daha belirgin hale gelmiştir. Takip eden bölüm, açıklanan küresel dönüşüm sürecinde Türkiye’nin vatandaşlığa kabul uygulamalarında yaşanan değişimin hukuki alt yapısını ve bürokratik işleyişini açıklamaktadır.

Türkiye’de İstisnai Vatandaşlık: Hukuki Düzenlemeler ve Güncel Durum

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu¹ (TVK) çerçevesinde, “Türk vatandaşlığı, doğumla veya sonradan kazanılır” (TVK m.5/1). Doğumla kazanılan vatandaşlık, “soy bağı veya doğum yeri esasına göre kendiliğinden kazanılır” (TVK m. 6/1). Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması (TVK m. 9/1) ise yetkili makam kararı ile (TVK m. 10-16), evlat edinilme yolu ile (TVK m. 17) veya seçme hakkının kullanılması² yolu ile (TVK m. 21- 22) gerçekleşebilir.

Türk vatandaşlığının yetkili makam kararı ile kazanıldığı haller (TVK m. 10-16) ise kendi içinde ayrı bir alt grubu oluşturmaktadır. Genel yoldan kazanma, istisnai yoldan kazanma, yeniden kazanma, evlilik yolu ile kazanma hallerinin tamamı Türk vatandaşlığının yetkili makam kararı ile kazanılması kapsamındadır (Aydemir 2022; Bozatay 2010). Bu çalışmanın konusu, Türk vatandaşlığının sonradan yetkili makam kararı ile istisnai yoldan kazanılması ile sınırlıdır.

1 RG: 12.06.2009–27256

2 Türk vatandaşlığını ana veya babalarına bağlı olarak iradesi dışında kaybetmiş olan ve ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde Türk vatandaşlığını kazanmak üzere yazılı bildirimde bulunan kişiler seçme hakkını kullanmak suretiyle Türk vatandaşlığını kazanabilirler (TVK m. 21- 22).

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun 12. maddesi, Türk vatandaşlığının kazanılmasında bazı istisnai haller öngörmektedir³. Bu maddeye göre, milli güvenlik ve kamu düzeni açısından engel teşkil etmeyen yabancılar, Cumhurbaşkanlığı kararı ile Türk vatandaşlığına alınabilir (TVK m.12/1).

1951 Cenevre Sözleşmesi’ne koyduğu coğrafi kısıtlama nedeniyle Suriyelilere mülteci statüsü tanımayan Türkiye, kitlesel sığınma talebinde bulunan Suriyelilere yönelik geçici koruma statüsü tanımıştır (Saylan ve Aknur 2023; Sert ve Danış 2021). Geçici koruma statüsü, uluslararası koruma statülerinden farklı olup; iç hukuka tâbi bir ihtiyati koruma statüsüdür (Nurdoğan ve Öztürk 2018). 25 Temmuz 2024 tarihi itibarıyla Türkiye’de kayıt altına alınmış geçici koruma statüsündeki Suriyeli sayısı toplam 3 milyon 105 bin 539 kişi olarak açıklanmıştır (Türkiye’deki Suriyeli Sayısı 2024). Geçici koruma statüsü altında bulunan Suriyelilerin, eğitim ve sağlık hizmetlerine erişebilme ve işgücü piyasasında kayıtlı çalışma hakları bulunmaktadır (A. Kaya ve Kuyumcuoğlu 2019). Ekim 2014’ten bu yana Suriyelilere sağlanan geçici korumanın ne zaman sonlanacağına dair bir zaman sınırlaması bulunmamaktadır. Geçici Koruma Yönetmeliği’nin 25. Maddesi gereği, Suriyeliler, Türkiye’de geçirilen ikamet süresine bakılmaksızın genel yoldan Türk vatandaşlığı için başvurusu yapamamaktadırlar. Ayrıca geçici koruma sağlanan Suriyelilerin Türkiye’de (kendi şahısları üzerine) gayrimenkul sahibi olmalarına izin verilmediği, kısa dönem ikamet izni alamadıkları ve ilgili kanunlarda belirtilen kısıtlamalar nedeniyle Turkuaz Kart sahibi olamayacakları belirtilmiştir (Göç ve Uyum Raporu 2018). Dolayısıyla geçici koruma sağlanan Suriyelilerin gayrimenkul yatırımı yoluyla veya Turkuaz Kart sahibi olarak Türk vatandaşlığını kazanmaları mümkün değildir⁴.

Temmuz 2016’da Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılan açıklamada (Erdoğan’dan Türkiye’deki Suriyelilere vatandaşlık açıklaması 2016) Suriyelilerin Türkiye’de uzun süreli veya kalıcı olarak kalacağı kabul edilmesiyle Suriyelilere Türk vatandaşlığı verilmesi yönündeki politika değişikliği gündeme gelmiştir (Erdoğan 2019, 2021; Kıraç 2020). Bu politika değişikliğinin ardında iki gerekçe bulunmaktadır: 1) Suriyelilerin “insanlık dışı yaşam koşullarından” kurtulmasına yardımcı olmak amacıyla Türkiye’ye fayda sağlayabilecek “çok yüksek vasıflara sahip” Suriyelileri ülkeye kazandırmak ve 2) Avrupa’nın Türkiye’de bulunan

3 5901 sayılı TVK m. 12/2 kapsamında vatandaşlığa alınabilecek kişiler, “a) Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunan kişiler, b) 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 31 inci maddesinin birinci fıkrasının (j) bendi uyarınca ikamet izni alanlar ile Turkuaz Kart sahibi yabancılar ve bunların yabancı eşi, kendisinin ve eşinin ergin olmayan veya bağımlı yabancı çocuğu, c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler, d) Göçmen olarak kabul edilen kişiler” olarak belirlenmiştir.

4 Uluslararası İşgücü Kanunu m. 11/f. 6.

vasıflı Suriyelileri kendi üye ülkelerine çekmesine engel olmak. Cumhurbaşkanı, İçişleri Bakanlığı'nın bu yönde adımlar atmaya başladığını da belirtmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın vatandaşlık açıklaması “ülkeye zenginlik katacak” ve “Türkiye'nin bilimsel ve teknolojik altyapısına katkı sağlayacak” diğer göçmenleri de kapsamaktadır (Erdoğan'dan vatandaşlık açıklaması 2016; Göç ve Uyum Raporu 2018).

2016 yılında Türk hükümeti, 5901 Sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu'na ilave bir istisnai edinim kategorisi ekleyerek 12. Maddeyi değiştirmiştir (Tarman 2023, 116-17). Bu istisnanın temeli, 12. madde ile vatandaşlığa alınan kişilerin, 11. maddede öngörülen ikamet şartını yerine getirmeden vatandaş olabilmeleridir (Aydemir 2022; Bozatay 2010). Bu madde kapsamında bireysel olarak TVK m. 12/1(a) kapsamına giren geçici koruma statüsündeki Suriyelilerin Madde 12/1(c) ile idareye tanınan sınırsız takdir yetkisi kapsamında Türk vatandaşlığına alınabileceği sonucuna varılmıştır (Serdar 2023).

Türkiye'de yaşamakta olan ve yükseköğrenim görmüş Suriyeli katılımcılar için istisnai vatandaşlık süreci, Göç İdaresi'ndeki yetkililerden gelen (bireylerin Göç İdaresi'nde kayıtlı cep telefonlarına gönderilen kısa mesaj ya da Göç İdaresinden gelen bir telefonla) bir davet ile başlamaktadır (Kadkoy 2021; Serdar 2023). İlgili davet üzerine Göç İdaresi'ne giden Suriyeliler, yetkililer tarafından istisnai vatandaşlık başvurusunda bulunabileceklerine ilişkin bilgilendirilmektedirler. Göç İdaresi tarafından istisnai vatandaşlık başvuru şartları ve gerekli belgelerin hazırlanması konusunda bilgilendirilen kişiler, ilgili belgeleri teslim ederek (İstisnai vatandaşlık başvuru dosyası) vatandaşlık başvuru sürecini resmen başlatırlar.

Türk vatandaşlığının verilmesi kriterleri doğrultusunda, ilk değerlendirme süreci Göç İdaresi Başkanlığı ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Müdürlükleri ile yürütülmektedir. Suriyeli üniversite öğrencileri ve mezunlar, vatandaşlık başvurusu süreciyle ilgili olarak Göç İdaresi ile önceden bir temaslarının olmadığını belirtmiştir. Kendilerinin, kayıtlı buldukları üniversitelerden Göç İdaresi'ne gönderilen listeler aracılığıyla tespit edildiğini ve telefonla aranarak ya da kısa mesaj yoluyla bilgilendirildiklerini ifade etmişlerdir. Bu davetler doğrultusunda Göç İdaresi'ne giderek, 'başvuru formu' doldurup teslim ederek vatandaşlık başvuru sürecini başlattıklarını dile getirmişlerdir (Akyol 2022). Belgelerin teslim edilmesiyle birlikte Göç İdaresi, yasal başvuru sürecini resmen başlatmıştır. “İstisnai vatandaşlık başvurusunda bulunan kişiler, 1'den 8'e kadar uzanan başvuru adımlarını takip etmekte olup, başvurularının durumunu 'Vatandaşlık Başvuru Durumu Sorgulama' sistemi (Vatandaşlık Başvuru Durum Sorgulama t.y.) üzerinden kontrol edebilmektedirler.

Değerlendirme sürecinin tamamlanmasının ardından, Cumhurbaşkanı tarafından uygun görülen adaylara istisnai vatandaşlık hakkı tanınmaktadır (Serdar 2023). Ancak Türkiye'de istisnai yollarla vatandaşlığa alınma prosedürlerinin ve kriterlerinin daha şeffaf olması gerektiği vurgulanmaktadır. İstisnai vatandaşlık kazanma sürecinde aynı aile üyeleri-

nin farklı hukuki statülerde olmaları, belirsizlik ve adaletsizlik hissini gündeme getirmektedir (Mutlu 2021, 91).

İçişleri Bakanı Ali Yerlikaya, 9 Kasım 2023’te Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) Plan ve Bütçe Komisyonu’nda Türk vatandaşı olan Suriyelilerin sayısının 238 bine yaklaştığını açıklamıştır (BBC 2023).

12 Aralık 2016 tarihinde yapılan düzenleme ile Türk Vatandaşlığı Kanunu’nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik’in 20. maddesine “yatırım değerleri” kavramı eklenmiş, ekonomik katkıya dayalı vatandaşlık kazanımı bir kriter haline getirilmiştir (Serdar 2023). Bu maddeye göre, milli güvenlik ve kamu düzeni açısından engel teşkil etmeyen yabancılar, Cumhurbaşkanı kararı ile vatandaşlık kazanabilmektedir (TVK m. 12/1). Bu karar 12 Ocak 2017 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanmıştır. Böylece Türk Vatandaşlığının verilmesinde “yatırım değeri” bir kriter olarak görülmeye başlanmıştır.

Özellikle gayrimenkul yatırımı, Türkiye’ye ekonomik katkı sağlayan yabancılar için en sık tercih edilen yöntemlerden biridir. Yapılan açıklamaya göre, 2022 yılı itibarıyla 25.969 yabancı Türk vatandaşlığı kazanmış ve toplamda 7,53 milyar dolar gelir elde edilmiştir (Hamsici 2023).

Türkiye, son yıllarda giderek artan çeşitli göç akımlarının ortaya çıkmasıyla birlikte neoliberal göç devleti bağlamında geleneksel vatandaşlık politikalarını gözden geçirme eğilimindedir (Adamson ve Tsourapas 2020; Kirişçi ve Yıldız 2023; Utku ve Sırkeci 2020).

Türkiye, istisnai vatandaşlık düzenlemeleri ile geleneksel vatandaşlık politikalarından ayrılarak ekonomik katkıya dayalı bir model benimsemiştir (İstif İnci ve Speelman 2024). 2017’den itibaren hayata geçirilen bu düzenlemeler, Türkiye’nin küresel vatandaşlık pazarında etkili bir aktör olma hedefi ve ülkeye yatırım çekme stratejisiyle uyumlu bir şekilde ilerlemektedir (Deniz ve Çetinkaya 2023). Bu bağlamda, ülkeye yatırım çekmek amacıyla yeni politikalar geliştirmekte ve vatandaşlık hakkını seçicilik ilkesi aracılığıyla genişletmektedir (Serdar 2023).

İstisnai vatandaşlık, yatırım şartlarını sağlayan veya <yetenek yarışı> olarak bilinen spor, bilim veya teknoloji alanlarında olağanüstü yeteneklere sahip bireyleri ülkeye kabul etme işlevi görmektedir (İnci 2020). Başvuru sahiplerinin bürokratik işlemlerini kolaylaştırmak amacıyla Ankara ve İstanbul’da ihtisas ofisleri kurulmuştur. 2003 yılında yürürlüğe giren Yabancılar için Çalışma İzni Yasası (No. 4817), Orta Asya, Doğu Avrupa, Afrika ve Güney Asya gibi farklı bölgelerden gelen iş göçmenlerini çekmeyi amaçlarken, 2016 yılında yerini Uluslararası İşgücü Kanunu’na (No. 6735) bırakmıştır. Bu yeni yasa, uluslararası işgücü politikalarını ve çalışma izinlerini genişletmiştir. Turkuaz Kart sahiplerinin ailelerine ikamet izni verilmesi ve bu kişilerin istisnai vatandaşlık düzenlemesine dâhil edilmesi, Türkiye’nin uluslararası işgücünü teşvik etme çabalarının bir parçası olarak değerlendirilebilir (Kavlak 2019).

2019 yılında Türkiye’den en çok vatandaşlık alan ülkeler arasında Orta Doğu ülkeleri öne çıkmaktadır. Gayrimenkul satın almanın, Türkiye’ye yabancı sermaye çekmede en sık başvurulan yöntem olduğu ifade edilmektedir. Bu düzenlemeler, avantajlı bir pasaporta sahip olmanın yabancı yatırımcılar ve nitelikli işgücü için vatandaşlık alma kararını etkileyen önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir (Gölcüklü 2020; Harpaz 2019).

Yöntem

Bu araştırma, nitel bir yaklaşımla katılımcıların istisnai Türk vatandaşlığını kazanma süreçlerini ve bu süreçlerin sosyal, psikolojik ve politik boyutlarını incelemektedir. Araştırma için benimsenen araştırma deseni ise durum çalışmasıdır. Durum çalışmaları, seçilen bir örnek olayın derinlemesine ve kapsamlı incelemesi sonucu ele alınan araştırma sorusuna cevap aranmasına dayanır (Creswell 2013; Rutterford 2012). Vatandaşlığa kabul uygulamalarının politik hassasiyeti, sürekli değişim gösteren karakteri ile ülkelerin uygulamalarındaki ve hukuki yapılarındaki farklılıklar, karşılaştırmalı çalışmaları mümkün kılmamaktadır. Bu bağlamda, tek bir örnek olay seçilerek bütünlüklü ve kapsamlı bir incelemeyi kapsayan durum çalışması, araştırmamız için en uygun desendir.

Bu araştırmanın temel sorusunu yanıtlayacak en etkili veri toplama tekniği, derinlemesine görüşmedir. Görüşmelerin amacı, insanların iç dünyalarına girerek bakış açılarını anlamak ve tutumlar, düşünceler, yorumlar, zihinsel algılar, tepkiler gibi doğrudan gözlemlenemeyen olguları anlamaktır. Veri toplama sürecinde, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, aynı tarzda ve sırayla sorulan, hazırlanmış, standartlaştırılmış, açık uçlu sorulardan oluşur (Yıldırım ve Şimşek 2021). Araştırma verilerinin toplanması 01.02.2024-01.03.2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Suriyelilere vatandaşlık verilmesi Türk kamuoyunda bir tepkiye yol açtığından (Erdoğan 2019, 2021) vatandaşlık edinen Suriyeliler bu konuda genellikle sessiz kalma veya vatandaşlıklarını kamuoyunda beyan etmeme eğilimindedirler (Akyol 2022). Bu nedenle katılımcı bulmak ve görüşmeler yoluyla veri elde etmek kolay değildir. Sahaya erişim sağlamak için güvenilir aracı kişi (gatekeeper) yardımına ihtiyaç duyulmaktadır (Silverman 2013). Bu nedenle çalışmaya katılmak için gönüllü olabilecek vatandaşlığa geçmiş bazı Suriyeli katılımcılara amaçlı örnekleme türleri arasında bulunan kartopu örnekleme yöntemi (Patton 2002) kullanılarak ulaşılmıştır. Güvenilir aracı kişi aracılığıyla, katılımcıların kendi dillerinde konuşabilen ortak araştırmacıya güven duyması ve sorulara rahat cevap vermesi mümkün olabilmektedir. Görüşmeler sırasında güvenilir aracı kişinin bulunması, katılımcıların ifadelerini etkilemiş olabilir ki bu da araştırmanın bir sınırlılığı olarak değerlendirilebilir.

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları; istisnai yollardan Türk vatandaşlığı, vatandaşlık ve göç literatürü taranarak hazırlanmıştır. Araştırmanın örneklemini, 13 kadın ve 11 erkek

olmak üzere toplam 24 birey oluşturmuştur. Katılımcılar, 2016 yılı ve sonrasında Türkiye’de istisnai vatandaşlık yolları ile vatandaşlık kazanmış, Türkiye’de yaşayan ve yaşamayan farklı etnik kökenlere sahip bireylerdir. Örneklemin çeşitliliğini artırmak için katılımcıların etnik kökeni, buldukları ülke, konuşulan dil, cinsiyet, meslek, yaş, medeni durum, çocuk sayısı, gelir düzeyi ve yerleşim yeri gibi faktörler göz önünde bulundurulmuştur. Bu çalışmada benimsenen metodolojik yaklaşım, menşe ülke, göç gidişatı, yaşa ve sosyoekonomik statüye göre değişen, istisnai vatandaşlığa kabul edilen geniş bir göçmen yelpazesıyla görüşme yapma olanağı sağlamıştır. Görüşmeler, araştırmanın amaçları ve etik kurallar doğrultusunda yapılmıştır. Araştırma etiği ilkelerine uygun olarak veriler toplanmadan önce katılımcılara çalışmanın amacı ve tasarımı açıklanmıştır (Glesne 2020). Görüşmeler, katılımcıların rızasıyla ses kayıt cihazı ile kaydedilmiş ve yaklaşık 45-60 dakika sürmüştür. Katılımcılardan elde edilen ses kayıt verileri araştırmacı tarafından yazıya dökülmüştür. Ayrıca takma adlar kullanılmaktadır (katılımcıların kimliklerini belirtecek detaylı bilgi verilmemiş ve katılımcıların gizliliği sağlanmıştır). Örneğin ilk katılımcıyı belirtmek için “K1” kodu kullanılmıştır. Her bir görüşme, katılımcıların tercihlerine göre Türkçe, İngilizce, Arapça ve Farsça dillerinde gerçekleştirilmiştir. Türkçe, İngilizce ve Arapça mülakatlar araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiş olup Farsça görüşmeler için profesyonel bir tercüman yardımı alınmıştır.

Veriler, MAXQDA 2024 Nitel Analiz Programı aracılığıyla tematik analize tabi tutularak tema ve örüntüler ortaya çıkarılmıştır. MAXQDA kullanılmasının nedeni, araştırma için toplanan verileri sistematik ve düzenli bir şekilde analiz etmektir. Kodlama ve kategorilendirme süreçleri sayesinde, katılımcıların görüşlerini belirli temalar ve alt temalar altında toplayarak, veriler arasındaki ilişkiler daha kolay belirlenebilmektedir. Bu, araştırma bulgularının tutarlılığını ve güvenilirliğini artırırken, karmaşık bilgileri daha anlaşılır ve yönetilebilir hale getirmektedir. Ayrıca, MAXQDA’nın sunduğu görselleştirme ve raporlama araçları, analiz sonuçlarını etkili bir şekilde sunmaya olanak vermektedir. Bu şekilde, araştırmanın bilimsel değerini ve geçerliliğini en üst düzeye çıkarmak hedeflenmiştir. İlk olarak, yazıya aktarılan görüşmeler araştırmacı tarafından detaylı okumalar yapılarak kodlanmış, temalar veya kategoriler ve alt kategoriler oluşturulmuştur. Ortaya çıkan tema veya kategorilerdeki örüntüleri belirlemek ve her bir temada örüntü farklılıkları olup olmadığını tespit etmek için sürekli durum karşılaştırması yapılmıştır (Glesne 2020). Ardından, ikinci aşamada veri seti tekrar okunmuş ve katılımcıların istisnai vatandaşlığa geçiş süreci kapsamında 22 başlangıç kodu oluşturulmuştur. Daha sonra bu 22 başlangıç kodu potansiyel teması, “bürokratik faktörler” ana teması altında birleştirilmiştir. Ayrıca, her iki tema arasında etkileşimler ve bağlantılar olduğu da göz önünde bulundurulmuştur. Oluşturulan aday temalar, kodlanan veri içeriği ve tüm veri setiyle uyumluluğu kontrol edilerek incelenmiştir. Tematik analizin özüne uygun olarak oluşturulan her bir temanın sınırları, derin ve zengin içeriğiyle tüm veri setini kapsayacak şekilde netleştirilerek temaların adları ve tanımları belirlenmiştir. Veri seti ve oluşturulan temalar son kez kontrol edildikten sonra makalede kullanılacak katılımcıların çarpıcı,

ayrıntılı ve ikna edici ifadeleri belirlenmiştir. Bu analiz süreci, araştırmanın sorunsalıyla ilişkilendirilerek bulguların derinlemesine anlaşılmasına ve araştırma sorularına cevap vermesine olanak sağlamıştır. Veriler düzenlendikten sonra, anahtar kavramlar ve aralarındaki ilişkileri belirlemek amacıyla tanımlama, analiz ve yorumlama süreçlerine tabi tutulmuştur.

Nitel yaklaşımı benimseyen çalışmalarda sıklıkla karşılaşılan bir sorun geçerlilik ve güvenilirliktir. Doğa bilimleri ve sosyal bilimler içinde pozitivist yaklaşımı benimseyen nicel çalışmalara daha uygun görülen bu iki prensibin nitel çalışmalara uygulanması tartışma konusudur (Seale 2012). Yine de bu olgular göz ardı edilmemiş ve inandırıcılık, tutarlılık, doğrulanabilirlik ve aktarılabilirlik gibi alternatif kavramlar üzerinden ele alınmıştır (Lincoln ve Guba 1985). Çalışmamızda da bu dört alternatif prensip benimsenmiş ve Cope (2014) ve Arslan'ın (2022) aktardığı stratejilerden faydalanılmıştır. İnandırıcılık için araştırmacıların çıkarımları seçilen katılımcılarla ve alanda tecrübeli araştırmacılarla paylaşılmış ve geri bildirimleri alınmıştır. Tutarlılık için kodlayıcılar arası tutarlılık amacıyla mülakat kayıtlarının bir kısmı bağımsız bir kodlayıcı tarafından kodlanmış ve aradaki uyum tespit edilmiştir. Doğrulanabilirlik için bulgular kısmında her tema altında katılımcı alıntılarına mümkün olduğunca çok yer verilmeye çalışılmıştır. Aktarılabilirliği sağlama amacıyla ise araştırma sürecinin her aşaması hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Bulgular

Bu bölüm, Türkiye'nin istisnai vatandaşlık politikalarının bireyler üzerindeki etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, "İstisnai vatandaşlık politikalarının bireyler üzerindeki hukuki, bürokratik ve duygusal etkileri nelerdir?" sorusuna yanıt aramış ve bireylerin vatandaşlık başvuru süreçlerindeki deneyimlerini sosyo-ekonomik ve insani boyutlarıyla ele almıştır. Araştırma bulguları, bireylerin sosyal ve ekonomik sermayeleri, köken ülkelerinin veya buldukları ülkenin göç ve vatandaşlığa kabul politikaları, ekonomik ve siyasi koşulları, Türkiye'nin vatandaşlık politikaları ve Türkiye'de kurulan sosyal çevre gibi faktörler ışığında değerlendirilmiştir. Bulgular, Şekil 1: Bürokratik Faktörler Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli ışığında tematik başlıklar ve alt başlıklar doğrultusunda sunulmaktadır. Bu model çerçevesinde, bulgular bölümü; katılımcıların demografik profilleri ve başvuru yolları arasındaki farklılıklara, vatandaşlık başvuru süreçlerinde hangi bürokratik, hukuki ve sosyal destek mekanizmalarının devreye girdiğine ve vatandaşlık elde etme sürecinin bireyler üzerindeki duygusal etkilerine odaklanmaktadır.

Katılımcı Profilleri ve Gruplar Arasındaki Farklılıklar

Tablo 1, katılımcıların demografik özelliklerini ve istisnai vatandaşlık alma yollarını göstermektedir. Tablodan da anlaşılabilirliği gibi örneklem yaş, cinsiyet ve meslek gibi parametreler açısından yüksek çeşitliliğe sahiptir.

Tablo 1. Katılımcıların Profili

Katılımcı No	Yaş	Cinsiyet	İstisnai Yol	Çalışma Durumu	Köken Ülke	Etnik Köken	Yaşadığı Ülke
1	26	Erkek	Şirket Kurarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
2	34	Kadın	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Kürt	Türkiye
3	29	Kadın	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
4	33	Kadın	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışıyor	İran	Fars	Türkiye
5	65	Erkek	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışmıyor	İran	Fars	İran
6	65	Kadın	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışmıyor	İran	Fars	İran
7	30	Erkek	Şirket Kurarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
8	31	Kadın	Zaruri Görülen Kişiler Kategorisi	Çalışmıyor	Suriye	Kürt	Almanya
9	19	Erkek	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışıyor	Ürdün	Arap	Türkiye ve Ürdün
10	33	Kadın	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
11	30	Erkek	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
12	18	Erkek	Türk Bankalarına Para Yatırarak	Çalışmıyor	Suriye	Arap	Türkiye
13	28	Erkek	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
14	35	Erkek	Üniversite Okuyarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
15	42	Kadın	Türk Bankalarına Para Yatırarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Suudi Arabistan

16	19	Kadın	Türk Bankalarına Para Yatırarak	Üniversite	Suriye	Arap	Türkiye
17	45	Kadın	Türk Bankalarına Para Yatırarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Suudi Arabistan
18	49	Erkek	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışmıyor	Mısır	Arap	Türkiye
19	28	Kadın	Şirket Kurarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
20	45	Erkek	Şirket Kurarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Suudi Arabistan
21	33	Kadın	Şirket Kurarak	Çalışmıyor	Suriye	Arap	Suudi Arabistan
22	34	Kadın	Şirket Kurarak	Çalışıyor	Suriye	Arap	Türkiye
23	36	Erkek	Gayrimenkul Satın Alarak	Çalışıyor	İran	Fars	İran
24	25	Kadın	Zaruri Görülen Kişiler Kategorisi	Çalışmıyor	Azerbaycan	Rus-Ermeni	Türkiye

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çalışmadaki Suriye uyruklu katılımcılar, başvurdukları istisnai vatandaşlık yolları ve buldukları ülkelere göre iki ana gruba ayrılmaktadır:

Körfez Ülkelerinde Yaşayan Yüksek Gelirli Suriyeliler

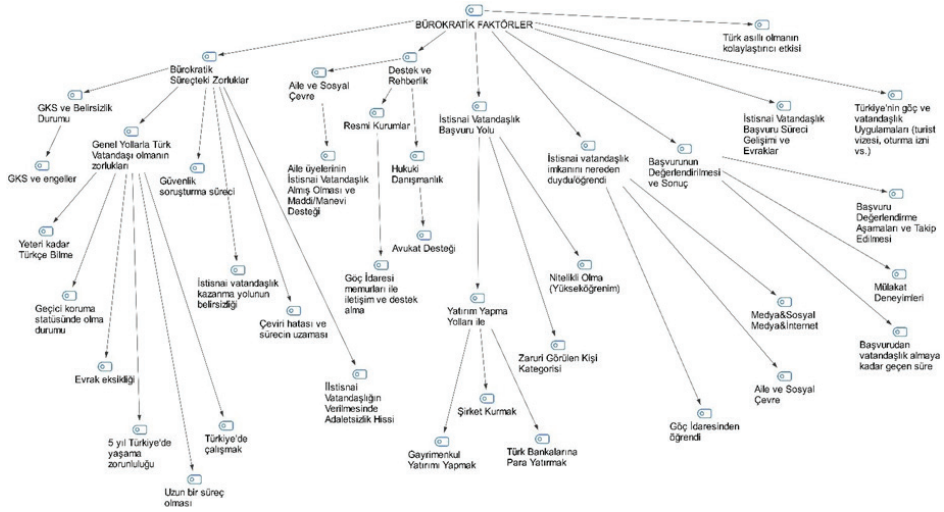
Bu grup, gayrimenkul alımı, Türk bankalarına mevduat yatırma veya şirket kurma gibi ekonomik yollarla istisnai vatandaşlık başvurusu yapmaktadır. Katılımcılar, Türkiye’yi uzun vadeli yaşam merkezi olarak değerlendirmekte, çocuklarını Türkiye’deki üniversitelere kaydetmekte ve burada uzun vadede yaşamayı planlamaktadır. Bu grup için ekonomik yatırım, başvuru sürecinde en önemli faktör olmuştur. Gayrimenkul alımı, Türk bankalarına mevduat yatırma veya şirket kurma gibi yollarla istisnai vatandaşlık elde eden bireyler, çocuklarını Türkiye’deki üniversitelere kaydettirmiş ve Türkiye’yi gelecekte yaşamayı planladıkları bir ülke olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

“Türk bankasına yatırdığımız mevduatla kısa sürede vatandaşlık aldık” (K15).

“Çocuklarım burada eğitim alacak, ileride Türkiye’de yaşamayı düşünüyoruz” (K8).

Türkiye’de Uzun Süredir Yaşayan Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler

Türkiye’de uzun süredir yaşayan geçici koruma altındaki Suriyeliler, hukuki statülerinin belirsiz oluşunun günlük hayatlarına getirdikleri engelleri aşmak amacıyla istisnai vatandaşlık başvurusunda bulunmuşlardır. Katılımcılar, başvuru sürecini yavaşlatan hukuki belirsizliklerden şikâyet etmiş ve özellikle geçici koruma statüsünün sınırları içinde kalmanın zorluklarına dikkat çekmişlerdir.

Şekil 1. Bürokratik Faktörler Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli

Şekil 1, Türkiye’deki istisnai vatandaşlık başvuru sürecinde etkili olan bürokratik faktörleri ve bu faktörlerin bireyler üzerindeki etkilerini gösteren bir model sunmaktadır. Bu model çerçevesinde, ana başlık ve alt başlıklar, vatandaşlık sürecinin farklı yönlerini detaylandırmakta ve bu süreçte karşılaşılan zorlukları ve destek mekanizmalarını ortaya koymaktadır.

Yatırım Yolu ile İstisnai Vatandaşlık

Gayrimenkul yatırımı ve Türk bankalarına para yatırma gibi yatırım yolları, istisnai vatandaşlık almak için kullanılan yöntemler arasındadır. Vatandaşlığa başvurduktan sonra kazanılmasına dek geçen süre genellikle 3 ay ile 1 yıl arasında değişmektedir. Katılımcı 1 ve Katılımcı 5, gayrimenkul yatırımı yaparak vatandaşlık kazanmıştır. Katılımcı 1, sürecin aile üyelerine de vatandaşlık sağladığını belirtirken, Katılımcı 5 sürecin toplamda bir yıl sürdüğünü ifade etmiştir. Katılımcı 4, bulunduğu yerleşim yerinde artık turistlere ikamet izninin verilmemesi nedeniyle gayrimenkul yatırımı yoluyla vatandaşlık başvurusunu gerçekleştirdiğini belirt-

miştir. Katılımcı 15, Türk bankasına 500.000 dolar yatırarak ve bir avukat yardımıyla süreci hızlı bir şekilde tamamladığını belirtmiştir:

“Türk Bankasına 500.000 Dolar yatırdık 3 yıl tutmak şartı ile istisnai vatandaşlık başvurusu yaptık...” (K15).

“Şirket üzerinden işlem oldu ve istisnai yolla vatandaşlık geldi. Göç İdaresi bizi yönlendirdi” (K7).

“...artık turistlere ikamet vermiyorlar... Burada kalmaya devam edebilmek için daire satın alarak istisnai vatandaşlık aldım... Babamın bir emlakçı arkadaşı var o bize söyledi. Toplamda 5 ay sürdü...” (K4).

Katılımcı 1 için, gayrimenkul yatırımı, Türkiye’de vatandaşlık kazanmanın hızlı ve erişilebilir bir yolu olarak görülmektedir. Yatırım belirli bir ekonomik eşiği sağladığında, vatandaşlık süreci hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir. Gayrimenkul yatırımı yapan kişinin aile üyeleri de aynı vatandaşlık dosyasına tabi olup vatandaşlık kazanabilmektedir. Bu, ailenin birlikte hareket ederek vatandaşlık haklarından faydalanmasını sağlamaktadır. Eğitim ve iş sahipliği, vatandaşlık başvuru sürecinde avantajlar sağlamaktadır. Bu durumlar bürokratik süreçte önemli bir rol oynamaktadır.

İstisnai Vatandaşlık ve Kurumlararası İş Birliği

Üniversiteler ile Göç İdaresi arasında yapılan iş birliğinin, katılımcıların vatandaşlık başvuru süreçlerini hızlandığı görülmektedir. Başarıyla tamamlanan akademik performansın vatandaşlık başvurusunda etkili olabileceği ifade edilmiştir. Katılımcı 2 ve Katılımcı 3, okudukları üniversitenin Göç İdaresi ile iş birliği yaparak süreci hızlandığını belirtmiştir. Katılımcı 2, evrak eksikliği olmadan sürecin daha zahmetsiz olduğunu ifade etmiştir. Katılımcı 3, akademik başarılarının etkili olabileceğini ancak süreçte belirsizlik yaşadığını belirtmiştir. Katılımcı 11, üniversite eğitimi sırasında Göç İdaresinden bir mesaj olarak süreci başlattığını ifade etmiştir.

“...Okuduğum üniversite benim ismimi il Göç İdaresine vermiş ve buradan beni aradılar ve istisnai vatandaşlık imkânını söylediler...” (K3).

“...Üniversitede okurken telefonuma Göç İdaresinden bir mesaj atıldı... Mülakata gittiğimde istisnai vatandaşlık almak ister misiniz diye sorduklarında evet dedim. Gerekli belgeler şunlardır dediler... götürdük... ve başvuru yaptık” (K13).

“Mardin Artuklu Üniversitesinde okurken Göç İdaresi’nden beni aradılar ve yönlendirdiler” (K2).

“...üniversite okuduğum sırada vatandaşlık geldi” (K11).

Ailevi Bağlar ve Vatandaşlık

Ailevi bağlar, istisnai vatandaşlık başvurusunda önemli bir rol oynamaktadır. Türk kökenli aile üyeleri veya akrabalar bu süreci hızlandırabildiği görülmüştür. Katılımcı 7, babasının Türk kökenli olması nedeniyle sürecin hızlandığını belirtmiştir. Bu durum, ailevi bağların istisnai vatandaşlık başvurusunda önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Katılımcı 14, Türk toplumunda yabancıların istisnai vatandaşlık alması ile ilgili tepkiler nedeniyle hükümet tarafından bu sürecin bilinçli şekilde yavaşlatıldığını ve bu zorlukları deneyimlediğini belirtmiştir.

“Annem ve babam benden önce Türk Vatandaşı oldu” (K4).

“Eski evraklarımız vardı babamın dedesi Türk...O evrakları götürmemiz bize destek verdi” (K7).

“İstisnai yollarla Türk vatandaşı olan akrabalarım var” (K11).

İstisnai Vatandaşlık Bilgisine Erişim ve Sürecin Başlatılması

Katılımcılar, istisnai vatandaşlık imkânını genellikle aile, sosyal çevre, medya veya Göç İdaresinden öğrenmişlerdir. Medya ve internet reklamları, vatandaşlık programları hakkında bilgi edinmede etkili olmuştur:

“..Babam arkadaşlarına diyor ki e siz Türkiye vatandaşlığı mı aldınız? Evet diyorlar. Kaça, nasıl, derken... Babam bu şekilde öğreniyor” (K1).

“Eşimden öğrendim” (K8).

“Babam reklamlardan görmüş ev alana vatandaşlık var şeklinde internette reklamlar var..” (K9).

Göç İdaresi’nde çalışan memurların bilgilendirmeleri ve telefona yönlendirilen mesajlar, sürecin başlatılmasında önemli bir rol oynamıştır. Katılımcı 13, Göç İdaresinden telefonla bilgilendirildikten sonra vatandaşlık başvurusunu başlattığını ifade etmiştir.

“İstisnai vatandaşlık alan bazı arkadaşlarıma da vatandaşlık başvuru süreci öncesi aynı şekilde mesaj atılmıştı...” (K13).

Başvuru Aşamaları ve Takibi

Başvuru aşamaları evrakların teslim edilmesi, mülakatlar, soruşturma ve bu süreçlerin takibinin yapılması süreçlerinden oluşmaktadır. Katılımcı 11, Göç İdaresinden aldığı telefonla bilgilendirildikten sonra vatandaşlık başvurusu sürecini başlatmıştır. Gerekli evrakların eksiksiz hazırlanması ve detaylı mülakatlar sürecin önemli aşamalarıdır. Katılımcı 1, istisnai va-

tandaşlık başvuru sürecinde devlet kurumlarında kibar davranışlar sergilemenin ve Türkçe bilmenin bürokratik engellerin aşılmasına katkı sağladığını belirtmiştir:

“Devlet kurumlarında bir yabancidan iki şey beklenir. Birincisi Türkçe bileceksin, ikincisi kibar olacaksın... Göç İdaresindeki memurlar bize yardımcı oldu” (K1).

Katılımcı 8, eşinin vatandaşlık durumu sayesinde istisnai vatandaşlık başvurusu yapabildiğini ve Göç İdaresinin süreci destekleyen rolüyle iki yıl içinde başvurusunun tamamlandığını ifade etmiştir.

“... Bana vatandaşlık başvurusu için istenen evrakları hazırladım ve parmak izi verdim... iki mülakata girdim biri Isparta valisi bir tane emniyetten bir tane de Göç İdaresinden uzman... her şey detaylı detaylı en büyük dedemden şimdiye kadar sordular. Valilikte olan mülakatta birkaç tane soru sordular sonra beni gönderdiler...” (K11).

“...Doğum evrakları, parayı nereden getirdiğinize ve nasıl getirdiğinize dair evrak, ne iş yaptığınıza dair evrak, bize dair tüm evrakları istiyorlar... Hırsız olarak mı aldık yoksa çalışarak mı?” (K9).

“...Başvuru dosyasından sonra birkaç aşamalı vatandaşlık bekleme süreci oluyor. Emniyet sorgulaması ya da MİT soruşturmaları bazı kişiler için uzun sürebilir. Bazı durumlarda Suriye’den sormak zorunda kalabilirler” (K14).

“Mülakatta neden Türkiye’ye geldiğimizi sordular, Türkçe biliyor musunuz diye sordular. Burada kalacak mısınız yoksa Türkiye’den Suriye’ye geri dönme planınız var mı, ne iş yapıyorsunuz, benim istisnai vatandaşlık alma sürecimde sadece bir tane mülakat oldu. Bazı arkadaşlarımın bu süreçte iki tane mülakatı olmuştu. Mülakatım 15 ile 20 dakika arasında sürdü” (K13).

“...Suçlu olmadığımız ve suça karışmadığımız araştırıldı. Polis denetlemesi oldu...” (K15).

Bürokratik Zorluklar ve Destek

Bürokratik süreçlerde vatandaşlık başvurusu için istenen evrakların toplanması ve başvuru dosyasının tamamlanması, evrak eksiklikleri, çeviri hataları ve yetersiz avukat desteği gibi zorluklar yaşanabilmektedir. Başvuru dosyası için; sicil belgesi, ikamet belgesi, Suriye lise diploması, Türkiye üniversite öğrenci belgesi, transkript, aile defteri, pasaport ve diğer belgeler istenmiştir. Belgelerin yeminli tercümesi ve noter tasdikli olması gerektiği belirtilmiştir (K11). Evrakların eksiksiz ve doğru hazırlanması sürecin önemli bir aşamasıdır. Çeviri hataları ve eksik belgeler süreci zorlaştırabilmektedir (K9).

Başvuru süreci, evrakların toplanması ve detaylı mülakatlar ile ilerlemektedir. Vatandaşlık başvurusu sürecinde evrakların eksiksiz olması ve mülakatlarda detaylı bilgi verilmesi gerekmektedir (K15, K13). Vatandaşlık başvurusu sürecinde çeşitli mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlarda kişisel bilgiler, Türkiye’ye geliş nedenleri ve yaşam planları gibi konular

sorulmuştur (K11, K13). Mülakat süreleri ve içerikleri kişiden kişiye değişmiştir. Bazı kişiler sadece bir mülakata girerken, bazıları birden fazla mülakata girmektedir (K13). Bazı katılımcılar aile ve sosyal çevresinden destek almış bazı katılımcılar da avukat veya emlakçı yardımıyla süreci sorunsuz tamamlamıştır. Avukat yardımı bazı durumlarda süreci hızlandırma ve sorunları çözme konusunda etkili olmuştur (K15). Ancak avukatın kalitesi sürecin uzunluğunu etkileyebilmektedir (K5, K9). Evraklardaki çeviri hataları, eksik belgeler sürecin uzamasında belirleyici olmuştur (K9, K13). Katılımcı 10, kimlik ve pasaportunun çalınması nedeniyle zorluklar yaşadığını ve Göç İdaresiyle kötü muamele gördüğünü belirtmiştir. Katılımcı 15, avukat yardımıyla süreci hızlı ve sorunsuz bir şekilde tamamladığını ifade etmiştir. Vatandaşlık başvurusu sürecinde arkadaşlardan alınan bilgiler ve deneyimler, sürecin anlaşılması ve uygulanması açısından yardımcı olabilmektedir (K13).

“...ben bütün evrakları avukata verdim aslında ben hiçbir şey yapmadım” (K4).

“İran hem Türk vatandaşı olup hem de İran’da yaşamamıza izin veriyor... Gayrimenkul satın alarak istisnai Türk vatandaşlığı aldık... Vatandaşlık alma sürecimiz bir avukat yardımıyla başladı...” (K5).

“Vatandaşlığa geçiş sürecinde Sarı kimliğe Türk tarafı yanlışlıkla evli yazmış. Bunu düzeltmek 8 ay filan sürdü. Çünkü Suriye’den bekâr belgesi istedim. Belgenin gelmesini bekledim. Belge gelince tekrar Göç İdaresine gidip güncelleme yaptırdım ve sonra vatandaşlık için başvuru yapabildim” (K13).

“Ben kendi arkadaşlarıma sordum vatandaşlık almak için ne yaptınız nasıl yaptınız, onlar bana yol gösterdi.” (K13).

“Avukat iyi değildi. Benim dedemin adı “Maasat”. Orada 2 tane “a” harfi olması lazım... Çeviride bir sıkıntı olmuş... Evraklara yansıdı bu durum. Sürecim uzadı 2 yıl bekledim” (K9).

Geçici Koruma Statüsü ve İstisnai Vatandaşlık

Geçici koruma statüsü altında bulunan bireyler, günlük hayatlarında yol izni, evrak yenileme gibi ek bürokratik zorluklarla karşılaştıklarını ve geçici statünün yarattığı belirsizlik durumu nedeniyle sınır dışı edilme endişesi (K7, K13, K10, K11) yaşadıklarını belirtmişlerdir. Katılımcılar, geçici koruma altında olmanın getirdiği zorluklar, yol izin belgeleri ve resmi evrak sorunları gibi problemler yaşamışlardır (K10, K13).

“Geçici koruma altında olduğumuz için 5 yıl yaşadıkten sonra Türk Vatandaşlığına başvurma hakkımız yoktu. Bu nedenle Türk vatandaşı olabilmemiz için tek bir yol vardı: istisnai vatandaşlık” (K10).

“Abim geçici koruma altında olduğu için bir sıkıntı olursa çıkın gidin derlerse nereye gidebilir? Abim aile kurdu burada.” (K7).

“...Eğer Türk vatandaşlığım olsaydı o kişiden şikayetçi olacaktım. Geçici koruma altındaydık ve bizi sınır dışı edebilirlerdi. O yüzden sustuk. Bir şey yapmadık” (K13).

“...İnsan gibi yaşayabilmek ve sınır dışı edilmemek için vatandaşlık istedim. Her yerde kimlik ve pasaport soruyorlar; PTT’de banka hesabı açmak bile resmi evrak gerektiriyor. 2015’te Göç İdaresi’ne yol izin belgesi için iki kez gitmek zorundaydık” (K10).

Bekleme Süreci ve Duygusal Deneyimler

Vatandaşlık başvurusunun sonuçlanması uzun sürebilmekte ve bazı başvuruların reddedilmesi gibi durumlar yaşanabilmektedir. Bu süreçte katılımcılar belirsizlik ve stres yaşamışlardır (K14, K13). Vatandaşlık başvurusu sürecinde yaşanan belirsizlikler ve uzun bekleme süreleri, kişilerin psikolojik olarak zorlanmasına neden olmuştur (K13).

“...Şu an istisnai vatandaşlık uygulama sürecinde anormal bir durum var yani. O bekleme Türkiye’nin politikası ile ilgili... Bekleme sürecim 4 yılı geçti...” (K14).

Katılımcı 14, istisnai vatandaşlık sürecinin özellikle yavaşlatıldığını ve bu durumun Türkiye’nin politikalarıyla ilgili olabileceğini ifade etmiştir. Göç İdaresinden gelen bir randevu mesajı sonrası istenen belgelerle vatandaşlık başvurusunda bulunmuştur. Bir başvuru takip numarası ile süreç takip edilmiştir ve toplam bekleme süresi 4 yılı geçmiştir. Bu süreçte, MİT ve emniyet sorgulamaları gibi çeşitli aşamalar nedeniyle bekleme süreci uzamıştır. Katılımcı 13, bekleme sürecinin zorlayıcı olduğunu ve süreçteki belirsizliklerin duygusal zorluklar yarattığını belirtmiştir.

“Vatandaşlığı beklemek çok zordu, uzun sürdü ve acaba neden bana vatandaşlık verilmedi hala? Neden arkadaşlarıma verildi bana verilmedi, acaba bir şey mi var, yanlış bir şey mi yaptım diye düşünmeye başlamıştım” (K13).

İstisnai Vatandaşlık Sürecinde Kriter Belirsizlikleri ve Şeffaflık Sorunları

Bulgular, istisnai vatandaşlık sürecinde bilgi akışındaki eksiklikler, başvuru kriterlerinin belirsizliği ve sürecin şeffaflığı konusundaki sorunları kapsamlı bir şekilde ortaya koymaktadır. Yükseköğrenim görmüş olan Suriyeli katılımcılar, vatandaşlık başvuru süreçlerinde hangi kriterlere göre seçildiklerini ve neden bazı başvuruların kabul edilip bazılarının reddedildiğini anlamada zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir (K1, K3, K13). Ayrıca, Göç İdaresi ile olan iletişimdeki eksiklikler ve süreçteki belirsizlikler, başvuru sahiplerinin sürecin neden uzadığını ve nasıl ilerlediğini anlamakta güçlük çekmelerine neden olmaktadır.

“...Bana sen şundan dolayı Türk vatandaşlığı almaya hak kazandın diye kimse demedi” (K13).

“...Bazı arkadaşlarım aldı, bazı arkadaşlarım hala bekliyor. Neden? Kanun neye göre işliyor alan neden alıyor, hala bekleyen neden bekliyor hiç bilmiyorum...” (K13).

“Bana dediler ki annene babana da vatandaşlık vereceğiz... Ama sonra verilmedi. Dediler ki karar değiştirildi...” (K3).

“Bizim gayrimenkullerimiz var İstanbul’da. Yatırımlardan dolayı belki, bu sebeplerden biri ama hangisinden bilmem” (K1).

“Çünkü aynı bölümde ve aynı sınıfta okuyoruz ve neden beni çağırdılar onları çağırmadılar... Neye göre çağırıyorlar bilemiyorum...” (K3).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışma, “İstisnai vatandaşlık elde etme sürecinde bireyler hangi yasal ve pratik zorluklarla karşılaşmakta, bu süreçte ne tür beklentiler ve kaygılar taşımakta ve bu deneyimlere hangi duygusal tepkiler vermektedir?” sorusunu temel alarak, Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikalarını ve bireyler üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almıştır.

Yirminci yüzyılın sonlarından itibaren vatandaşlık olgusunda küreselleşme ve neo-liberal politikaların etkisiyle önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönüşüm, vatandaşlık anlayışının sadece bir devletin bireylere sağladığı hukuki bir statü olmaktan çıkıp, ekonomik fırsatlar ve küresel hareketliliği belirleyen bir araç haline gelmesine yol açmıştır (Dzankic 2012; Surak 2023). Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikaları, bu dönüşümün bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu politikalar, 1990’ların sonlarından itibaren uluslararası alanda yaygınlaşan çifte vatandaşlık stratejileriyle uyumlu olarak şekillenmiştir. Türkiye, ekonomik veya beşerî sermayeye (eğitim, mesleki yetkinlikler, sosyal ağlar) sahip bireylere vatandaşlık hakkı tanıyarak hem ekonomik kalkınmasını desteklemeyi hem de uluslararası alandaki etkisini artırmayı hedeflemektedir. Bu çalışmanın bulguları, Türkiye’nin ekonomik sermaye ve nitelikli insan kaynağı çekme stratejisinin küresel ekonomik rekabete uyum sağlama çabalarını yansıttığını göstermekte olup, bu durum Deniz ve Çetinkaya (2023), Serdar (2023) ve Utku ve Sirkeci (2020) tarafından sunulan bulgularla uyumlu bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikalarının, başvuru sahiplerinin ekonomik ve beşerî sermayeleri, buldukları ülkenin siyasi ve ekonomik durumu, göçmen kabul politikaları, coğrafi yakınlık ve Türkiye’deki sosyal çevre gibi bir dizi faktör tarafından şekillendirilmekte olduğunu ortaya koymuştur. Bu faktörlerin, vatandaşlık elde edilmesine kadar geçen sürecin hızını ve başarısını doğrudan etkilediği tespit edilmiştir. Örneğin, Körfez ülkelerinde yaşayan yüksek gelirli bireyler, buldukları ülkenin vatandaşlık vermemesi ve Suriye iç savaşından sonra köken ülkelerinin pasaportunun değersizleşmesi, Türkiye’nin köken ülkelerine coğrafi yakınlığı ve kültürel benzerliği gibi nedenlerle Türkiye’ye yatırım yapma yoluyla istisnai Türk vatandaşlığı başvurusunda bulunmuşlardır. Bu bulgular, Deniz ve Çetinkaya’nın çalışmasındaki (2023) “coğrafi yakınlık” ve “kültürel benzerlik” hakkındaki bulgularla benzerlik göstermektedir.

Türkiye’de uzun süredir yaşayan geçici koruma statüsü altındaki bireyler ise bu statünün belirsizliğini aşmak, günlük hayatlarında yol izin belgesi alma gibi zorunluluklardan kurtulmak ve daha kapsamlı haklara erişmek için istisnai vatandaşlık başvurusunda bulduklarını belirtmişlerdir. Bu bulgular, Akyol (2022), Güngör ve Açıkyer’in çalışmalarını (2023) destekler niteliktedir. Üniversite okuma ve zorunlu görülen kişi kategorisi gibi kriterler, başvuru sahiplerinin niteliklerine dayalı seçici bir politika uygulandığını göstermektedir. Bu bulgular, literatürde yer alan neoliberal vatandaşlık politikalarının nitelikli işgücü odaklı seçici bir strateji izlediği görüşüyle örtüşmektedir (Akyol 2021; Balta ve Altan-Olcay 2017).

Araştırma bulguları, gayrimenkul alımı, Türk bankalarına mevduat yatırma ve şirket kurma gibi ekonomik yollarla vatandaşlık elde eden bireylerin, süreci ekonomik bir fırsat olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Örneğin, Körfez ülkelerinde yaşamakta olan yüksek gelirli Suriyeli katılımcıların, Türkiye’yi ekonomik bir yatırım alanı olarak görmeleri, literatürde vurgulanan vatandaşlığın ekonomik rasyonalite ile ilişkilendirilen bir meta haline gelmesi tezini desteklemektedir (Balta ve Altan-Olcay 2017; Kirişçi ve Yıldız 2023; Utku ve Sırkeci 2020).

Ayelet Shachar’ın (2009) “doğuştan gelen hak piyangosu” kavramı, vatandaşlığın bireylerin yaşam şanslarını şekillendiren önemli bir faktör olduğunu vurgular. Shachar’ın bu kavramı, vatandaşlığın yalnızca doğum yeri veya aile geçmişine bağlı olarak bireylerin yaşam şanslarını belirleyen bir yapı sunduğunu vurgulamaktadır. Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikaları, bu eşitsiz yapıyı ekonomik sermayeye dayalı olarak yeniden şekillendirmektedir. Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikaları, yurtdışından gelen yatırımcılar ve yükseköğrenim görmüş Suriyeli bireylere vatandaşlık hakkı sunması yönüyle piyangoyu yeniden dağıtan ikinci bir şans olarak işlev görmektedir. Ancak beşerî ve ekonomik sermayeye sahip bireylerin katkılarına dayalı bu önceliklendirme, vatandaşlığın doğumla belirlenen eşitsiz doğasını derinleştirdiğine ilişkin çalışmaları (Spiro 2019) desteklemektedir.

Türkiye’deki istisnai vatandaşlık başvurularının; bireysel, kurumsal ve toplumsal düzeyde bir deneyimi içerdiği görülmüştür. Katılımcılar, başvuru süreçlerinde belgelerin hazırlanması, başvuru takibi ve değerlendirme aşamalarında karşılaştıkları bürokratik engelleri dile getirmişlerdir. Bu bulgu, Türkiye’nin vatandaşlık süreçlerinde bürokratik zorlukları ulusal çıkarları gözeten bir yaklaşımla dengelemeye çalıştığını göstermektedir. Türkiye’nin vatandaşlık politikalarının hem esnek hem de bürokratik açıdan zorlayıcı olduğu bulgusu, Baubock (1992) ve Yang (1994) gibi akademisyenlerin çalışmalarını destekler niteliktedir.

Hukuki ve bürokratik süreçlerin bireyler üzerindeki etkisi, bu çalışmanın önemli bulguları arasında yer almaktadır. Yatırım yoluyla vatandaşlık başvurusunda bulunan bireyler, süreçte daha hızlı ve belirgin bir deneyim yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Yatırım yoluyla istisnai vatandaşlık başvurusu yapan bireyler, hukuki danışmanlık hizmetlerinin vatandaşlık kazanma sürecinin hızını ve başarısını doğrudan etkilediğini ifade etmişlerdir. Bu grupta yer

alan katılımcıların çoğunluğu, vatandaşlık elde etme süreçlerinin hızlı ve kolay olduğunu ifade etmişlerdir. Hukuki danışmandan kaynaklı çeviri hataları ve belge eksikliği gibi sorunların süreci uzatması ise katılımcılarda şanssızlık hissine neden olmuştur. Yatırımla istisnai vatandaşlık alan bireyler, istisnai vatandaşlık imkanını yatırımla vatandaşlık haberlerinden ve sosyal çevrelerinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Türkiye’de uzun süredir yaşamakta olan geçici koruma statüsü altında bulunan ve Yükseköğrenim gören Suriyeli bireyler ise, kayıtlı oldukları üniversite ile Göç İdaresi arasındaki iş birliği sonucu Göç İdaresi’ndeki uzmanlar tarafından bilgilendirilerek davet usulüyle vatandaşlık başvurusuna yönlendirilmişlerdir. Bu gruptaki bireyler, köken ülkelerinden evrak temininde yaşanan zorluklar nedeniyle istisnai vatandaşlığa başvuru süreçlerinin uzadığını belirtmişlerdir.

Neoliberal vatandaşlık teorisi çerçevesinde, Türkiye’nin istisnai vatandaşlık politikalarının başvuru sahiplerinin ekonomik gücünden daha fazla faydalanmaya yönelik bir yaklaşım sergileyen pratikleri, eğitim ve sosyal uyum faktörlerinin de sürecin önemli parçaları olarak kabul edilmesini zorunlu kılmaktadır (Kadkoy 2021; Mavelli 2018). Yükseköğrenim görmüş Suriyeliler için Göç İdaresi aracılığıyla gerçekleştirilen davet süreci, neoliberal vatandaşlık anlayışının sınırlarını aşan ve yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal uyum açısından da değerlendirilmesi gereken bir yaklaşımı temsil etmektedir (Gülerce 2021; Güngör ve Açıkıyer 2023). Bu çalışmanın kişisel deneyimlere odaklanarak sürecin insani yönlerini ön plana çıkarması, literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Geçici koruma statüsü altında bulunuyor olmanın getirdiği hukuki belirsiz nedeniyle geleceğe dair kaygı yaşadıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca, aile üyelerinin vatandaşlık statülerindeki farklılıklar, bireylerde ayrışma hissi ve psikolojik yük oluşturmuştur. Araştırma, başvuru süreçlerindeki belirsizlikler, gerekli evrakların teminindeki zorluklar ve hukuki sorunların bireylerde stres ve kaygıya neden olduğunu göstermektedir. Bu durum, vatandaşlık sürecinin bireyler üzerindeki duygusal etkilerini açıkça ortaya koyarken, bürokratik engellerin sosyal gerilimlere ve uyum süreçlerinin zorlaşmasına yol açtığı literatürle de uyumludur (Akcapar ve Simsek 2018; Imrie-Kuzu ve Özerdem 2023). Özellikle sınır dışı edilme korkusu gibi duygusal tepkiler, geçici koruma statüsündeki bireyler arasında daha yaygın olarak görülmüştür.

Geçici koruma statüsü altındaki bireyler, vatandaşlık başvurusu sırasında Göç İdaresi ile olan iletişimlerinde bilgi akışındaki eksikliklerden şikâyet etmişlerdir. Başvurularının neden kabul edildiği ya da reddedildiği konusundaki belirsizlik, süreçteki önemli bir sorun olarak öne çıkmıştır. Literatürde, vatandaşlık politikalarının şeffaf ve anlaşılır bir şekilde yapılandırılması gerektiği sıkça vurgulanmaktadır (Serdar 2023). Şeffaflık eksikliği, başvuru sahiplerinde güvensizlik yaratmakta ve sürecin karmaşıklığını artırmaktadır. Bu bulgular, ekonomik sermayeye sahip bireylerin vatandaşlık sürecinde daha avantajlı bir konumda olduğunu göstermekte ve yatırım temelli vatandaşlık politikalarının seçicilik ve ekonomik katkı odaklı yapısını desteklemektedir (Balta ve Altan-Olcay 2017; Harpaz 2019).

Ekonomik veya beşeri katkı yoluyla istisnai vatandaşlık başvurusu yapan tüm bireyler, vatandaşlık kazanma süreçlerinde aile ve sosyal çevrelerinden destek gördüklerini belirtmişlerdir. Bu durum, vatandaşlık ediniminde bireysel sosyal sermaye ve kurumsal iş birliklerinin önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Poole ve Soehl (2023), sosyal ağların bireylerin vatandaşlık başvurusu yapma kararlarını cesaretlendirdiğini vurgulamaktadır. Çalışmanın bulguları da benzer şekilde, ailevi bağlar ve sosyal çevrenin, bireylerin vatandaşlık sürecini başlatmalarında önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bulgular, bireylerin istisnai vatandaşlık süreçlerinde aile ve sosyal çevre desteği, hukuki danışmanlık ve resmî kurumlarla iletişim gibi destek mekanizmalarından faydalandıklarını göstermektedir.

Politika yapıcılar için, başvuru süreçlerinin daha şeffaf ve erişilebilir hale getirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bilgi akışındaki eksikliklerin giderilmesi, başvuru kriterlerinin netleştirilmesi ve süreçteki belirsizliklerin ortadan kaldırılması, başvuru sahiplerinin kaygılarını azaltacak ve süreçlerin daha verimli işlenmesini sağlayacaktır. Ek olarak, vatandaşlık başvuru sürecinde profesyonel rehberlik hizmetlerinin artırılması ve başvuru sahiplerinin bürokratik engellerle karşılaşmalarını önleyecek destek mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekmektedir.

Çalışma, Türkiye'nin istisnai vatandaşlık başvuru süreçlerini ve başvuru sahiplerinin deneyimlerini sınırlı bir katılımcı profili ile incelendiğinden genelleme yapılamamaktadır. Araştırma konusunun hassaslığı nedeniyle izlenen kartopu örnekleme stratejisi, örnekleme bazı grupların daha ağırlıklı olmasına neden olmuştur. Gelecekte, farklı köken ülkelerden gelen bireylerle yapılacak çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, gelecekteki çalışmalarda, istisnai vatandaşlık uygulamalarının bireylerin sosyal uyumları üzerindeki etkilerinin araştırılması önem arz etmektedir. Bu süreçlerin sosyal kabul ve uyum gibi daha geniş toplumsal etkilerini incelemek, Türkiye'nin istisnai vatandaşlık politikalarının daha insani, adil ve sürdürülebilir hale getirilmesine olanak tanıyacaktır.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma (29.12.2023 tarih ve 12 sayılı İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Onay Belgesi ile) bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazar 1'in makaleye katkısı %50, Yazar 2'nin makaleye katkısı %30, Yazar 3'ün makaleye katkısı ise %20'dir.

Çıkar Beyanı

Çalışmada çıkar çatışması durumu bulunmamaktadır.

Kaynakça

- Adamson, F. B., & Tsourapas, G. (2020). The migration state in the Global South: Nationalizing, developmental, and neoliberal models of migration management. *International Migration Review*, 54(3), 853-882. <https://doi.org/10.1177/0197918319879057>
- Akçapar, Ş. K., & Şimşek, D. (2018). The politics of Syrian refugees in Turkey: A question of inclusion and exclusion through citizenship. *Social Inclusion*, 6(1), 176-187. <https://doi.org/10.17645/si.v6i1.1323>
- Akyol, E. (2021). Vatandaşlığın kazanılması, küreselleşme ve uluslararası göç üzerinden bir değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5. <https://doi.org/10.33399/biibfad.932644>
- Akyol, E. (2022). Political socialization experiences of Turkish citizen university students of Syrian origin. *International Journal of Intercultural Relations*, 87, 142-156. <https://doi.org/10.1016/j.ijintrel.2022.02.002>
- Altınöz, A. (2024). Türkiye'de göç yönetimi ve entegrasyon politikaları. *Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergisi*, 4(1), 1-27.
- Arslan, E. (2022). Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51, 395-407. <https://doi.org/10.30794/pausbed.1116878>
- Aybay, R., & Özbek, N. (2008). *Vatandaşlık hukuku*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. Retrieved from <https://bilgiyay.com/kitap/vatandaslik-hukuku/>
- Aydemir, E. (2022). Türk vatandaşlığının istisnai yoldan kazanılması. Retrieved from <http://acikerisim.antalya.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12566/1243>
- Ayyıldız, A. A., & Karataş, K. (2021). Bugünün Türkiye'sinde göç gerçeği: Küresel hareketliliğin neresindeyiz? *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 473-500.
- Balta, E., & Altan-Olcay, O. (2017). Satılık pasaportlar: Neoliberal çağda vatandaşlık pratikleri. *Birikim Dergisi*, 338, 14-22. Retrieved from <https://www.academia.edu/33567103>
- Baran Çelik, N. (2017). Güncel gelişmeler ışığında Türk vatandaşlığının istisnai haller kapsamında kazanılması. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 130, 357-418.
- Bauböck, R. (1992). Optional citizenship: Articulation of interests and identities in naturalisations. *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 5(2), 51-68. <https://doi.org/10.1080/13511610.1992.9968300>
- Bauböck, R. (Ed.). (2018). *Debating transformations of national citizenship*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-92719-0_6
- BBC News Türkçe. (2024, August 16). 9 soruda Türkiye'de yaşayan Suriyeliler. Retrieved from <https://www.bbc.com/turkce/articles/cmlpw8v0v4po>
- Bloemraad, I., & Sheares, A. (2017). Understanding membership in a world of global migration: (How) does citizenship matter? *International Migration Review*, 51(4), 823-867.
- Boztaş, Ş. A. (2010). 5901 sayılı Türk vatandaşlığı kanunu'na göre Türk vatandaşlığının kazanılması. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 8(2), 165-182.
- Brubaker, W. R. (1990). Immigration, citizenship, and the nation-state in France and Germany: A comparative historical analysis. *International Sociology*, 5(4), 379-407. <https://doi.org/10.1177/026858090005004003>
- Cantürk, S. (2020). Suriyeli sığınmacıların vatandaşlığa geçiş sürecinde sosyo-ekonomik kapasitenin rolü. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(Eğitim ve Toplum Özel Sayısı), 6167-6193. <https://doi.org/10.26466/opus.817400>
- Cope, D. G. (2014). Methods and meanings: Credibility and trustworthiness of qualitative research. *Oncology Nursing Forum*, 41(1). <https://doi.org/10.1188/14.ONF.89-91>

- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry & research design: Choosing among five approaches* (3rd ed.). SAGE Publications.
- Deniz, A., & Can Çetinkaya, S. (2023). Citizenship by investment in Türkiye: Who buys citizenship and why? *Southeast European and Black Sea Studies*, 23, 1-22. <https://doi.org/10.1080/14683857.2023.2255025>
- Dzankic, J. (2012). The pros and cons of *ius pecuniae*: Investor citizenship in comparative perspective. *Working Paper*. Retrieved from <https://cadmus.eui.eu/handle/1814/21476>
- Dzankic, J., & Vink, M. P. (2022). *Citizenship and migration*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-92377-8_22
- Erdoğan, M. (2019). *Suriyeliler barometresi 2019*. Retrieved from <https://www.wald.org.tr/tr/yayinlar/articles-and-reports/suriyeliler-barometresi-2019-en>
- Erdoğan, M. (2021). *Suriyeliler barometresi - Suriyeliler ile uyum içinde yaşamın çerçevesi*. Retrieved from <https://www.unhcr.org/tr/yayinlar>
- Glesne, C. (2020). *Nitel araştırmaya giriş* (6th ed.). Anı Yayıncılık. Retrieved from <https://aniyayincilik.com.tr>
- Joppke, C. (2007). Transformation of citizenship: Status, rights, identity. *Citizenship Studies*, 11(1), 37-48. <https://doi.org/10.1080/13621020601099831>
- Joppke, C. (2010). *Citizenship and immigration*. Polity Press.
- Joppke, C. (2024). Neoliberal nationalism and immigration policy. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(7), 1657-1676. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2024.2315349>
- Kadioğlu, A. (2007). Vatandaşlığın dönüşümü mü? Küreselleşme ve göç olgusu bağlamında vatandaşlığı yeniden düşünmek. *Toplum ve Bilim*, 108, 142-158.
- Karakoç, U., & Gümüşçü, Ş. (2023). Türk vatandaşlık rejiminin dönüşümü: Haklardan ayrıcalıklara. *Uluslararası Göç ve Vatandaşlık Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-57.
- Kaya, A. (2019). *Euro-Türkler: Avrupa'daki Türk diasporası ve entegrasyon politikaları*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2020). Mültecilik, vatandaşlık ve Türk kimliği. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 81-103.
- Kirişçi, K. (2000). Disaggregating Turkish citizenship and immigration practices. *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22. <https://doi.org/10.1080/00263200008701321>
- Kirişçi, K. (2007). Türkiye'de göç ve vatandaşlık rejimi: Avrupa ile entegrasyon sürecinde değişim mi? *Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayınları*.
- Koçak, D. (2021). Türkiye'de istisnai vatandaşlık: Hukuki çerçeve ve uygulamalar. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 70(4), 1245-1273.
- Kondo, A. (Ed.). (2001). *Citizenship in a global world: Comparing citizenship rights for aliens*. Palgrave Macmillan.
- Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class*. Cambridge University Press.
- Massey, D. S., Arango, J., Hugo, G., Kouaouci, A., Pellegrino, A., & Taylor, J. E. (1993). Theories of international migration: A review and appraisal. *Population and Development Review*, 19(3), 431-466. <https://doi.org/10.2307/2938462>
- Soysal, Y. N. (1994). *Limits of citizenship: Migrants and postnational membership in Europe*. University of Chicago Press.
- Soysal, Y. N. (2012). Citizenship, immigration, and the European social project: Rights and obligations of individuality. *The British Journal of Sociology*, 63(1), 1-21. <https://doi.org/10.1111/j.1468-4446.2011.01388.x>

- Şimşek, D. (2022). *Türkiye'de göç ve vatandaşlık: Mülteciler, göçmenler ve entegrasyon politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tilly, C. (1995). Citizenship, identity, and social history. *International Review of Social History*, 40(S3), 1-17. <https://doi.org/10.1017/S0020859000113586>
- Torpey, J. (2000). *The invention of the passport: Surveillance, citizenship, and the state*. Cambridge University Press.
- Ünal, A. (2023). Türkiye'de vatandaşlık politikaları: Göç, kimlik ve aidiyet tartışmaları. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 78(1), 45-72.
- Yıldız, A. (2016). *Vatandaşlık rejiminin dönüşümü: Türkiye'de kimlik, göç ve vatandaşlık ilişkisi*. İstanbul: Metis Yayınları.